

Zlata Blažina-Tomić, Vesna Blažina, Zdravko Šundrica, Nella Lonza, *Knjiga gospode zdravstvenih službenika 1500-1530*. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2022., 416 str.

Nakon četiriju godina predaha, kao 14. naslov u seriji *Monumenta historica Ragusina* posvećenoj izdavanju najvrjednijih izvora iz bogata Arhiva Dubrovačke Republike 2021. godine objavljena je u nakladi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku iznimno vrijedna knjiga, izuzetna po svojem sadržaju, nastanku i aktualnosti.

Arhivska knjiga *Libro deli Signori Chazamorbi / Knjiga gospode zdravstvenih službenika* jedinstven je izvor za proučavanje rada službe za zaštitu od zaraza na području nekadašnje Dubrovačke Republike, prve države na svijetu koja je donijela uredbu o karanteni 1377. godine i koja je prva uspostavila stalnu protuepidemijsku službu 1390. godine. *Knjiga gospode zdravstvenih službenika* najstarija je i jedina cjelovita knjiga te vrste iz 16. stoljeća iz koje se mogu precizno pratiti mjere koje su poduzimali zdravstveni službenici u trima prvim desetljećima 16. stoljeća. Knjiga predstavlja prvi trag sveobuhvatnih protuepidemijskih mjera koji sadržava zapise iz vremena više-manje redovite obrane od kuge, ali i zapise iz vremena druge po snazi kužne epidemije, nakon Crne smrti, koja je pogodila prostor Dubrovačke Republike, bilježeći prve žrtve baš 6. prosinca 1526. godine i osobito, s najvećom smrtnosti, vidljivom primjerice i s gotovo pet puta većim brojem oporuka u odnosu na uobičajeno stanje, 1527. godine. Dubrovačka Republika izgubila je tada više od 20 000 stanovnika, ali samo jednog zdravstvenog službenika.

Četiri priređivača radila su na ovom zahtjevnom izdanju. Dva su priređivača među pokojnima. Prvi korak, radnu transkripciju arhivskog izvora, učinio je Zdravko Šundrica (1915. – 1995.), nekadašnji zaposlenik Državnog arhiva u Dubrovniku, i to prije gotovo pola stoljeća. Iscrpno se služeći Šundričinom transkripcijom kao glavnim, ali, naravno, ne i jedinim izvorom za svoja istraživanja Zlata Blažina-Tomić (1926. – 2021.) objavila je dvije knjige i niz radova na temu dubrovačkih zdravstvenih službenika i protuepidemijskih mjera. Prva objavljena knjiga u kojoj je izvrsno iskorišten taj najstariji izvor koji prati djelovanje zdravstvenih službenika bila je njezina prerađena doktorska disertacija pod naslovom *Kacamorti i kuga: utemeljenje i razvoj zdravstvene službe u Dubrovniku*, objavljena u izdanju Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 2007. godine. Koristeći se istim iznimnim izvorom, produbljujući svoja istraživanja Zlata Blažina-Tomić objavila je i drugu knjigu, ovaj put na engleskom jeziku i u koautorstvu s kćeri Vesnom Blažinom, u nakladi ugledna kanadskog

izdavača 2015. godine *Expelling the plague. The Health Office and the Implementation of Quarantine in Dubrovnik 1377-1533*. Knjiga je posvećena uspomeni na Zdravka Šundricu. Pokojna Zlata Blažina-Tomić i kći Vesna Blažina autorice su vrijedna dvojezičnog sažeta prikaza nastanka zdravstvene službe Dubrovačke Republike. Četvrti priređivač, akademkinja Nella Lonza, koja je u istoj seriji *Monumenta historica Ragusina* već objavila dva važna izvora, kolacionirala je i revidirala Šundričinu transkripciju. U skladu s uzusima struke za objavu građe tekst je popratila potrebnim pojašnjenjima. Na kraju, priređivačica je uložila znatan trud u izradu kazala imena i mjesta.

O težini izdavačkog pothvata može se uvjeriti svatko tko pogleda preslike odbačenih stranica izvornika (str. 69-75). Arhivsku knjigu *Libro deli Signori Chazamorbi* pisalo je više ruku većinom vrlo teško čitljivim humanističkim kurzivom 16. stoljeća, koji zahtijeva iznimno razvijene paleografske vještine za čitanje. Povrh toga, rukopis je oštećen djelovanjem nametnika i kemijskim procesima. Sve to čini izvornik teško dostupnim.

Struktura zapisa u *Knjizi gospode zdravstvenih službenika* kronološka je i sadržajno relativno jednostavna. *A recto* nalaze se zapisi o prolasku ljudi i roba koji su kopnenim i morskim putem dolazili na prostor Dubrovačke Republike s prisegama u kojima osobe jamče pod prijetnjom globe i zatvora većinom da ne dolaze iz nezdravih područja. *A tergo* zabilježeni su sudski postupci protiv prekršitelja protukužnih mjera koje su vodili zdravstveni službenici.

Gospoda zdravstveni službenici zanimali su se ne samo za pitanja povezana s kužnom zarazom, koje bismo danas uvjetno svrstali u sferu javnog zdravstva, nego, doduše znatno rjeđe, i za druga pitanja poštivanja odredaba o pristupu dubrovačkomu području. Tako se 25. listopada 1501. Lopuđaninu Andriji Sprlentiću, koji je brodom stigao iz Barlette, uz redovit spomen da dolazi sa zdravih područja ujedno zabranio iskrcaj „novih kršćana, tj. marana” na područje dubrovačke države (str. 86, f. 6r). Petnaestak godina poslije na sličan su način zdravstveni službenici tražili da se skupina putnika koja je došla u Dubrovnik, ponovo iz Barlette, izjasni ne samo o zdravstvenom stanju, nego i o vjerskoj pripadnosti. Putnici su trebali jamčiti da su kršćani od starine, te da nisu ni židovi ni marani (str. 157, f. 46v).

Jedan zanimljiv upis upućuje na pokušaj nadzora nad kolanjem vijesti o stanju okuženosti na dubrovačkom području. Tragovi takve prakse jasno se uočavaju za vrijeme „kuge sluškinja” 1691. godine. Korčulanin nastanjen na Šipanu, kovač Marko Tulišić, prijavljen je da je u pismu poslanome na Korčulu „ocrnio” stanje zaraze na Šipanu (str. 279, f. 55r, *a tergo*).

Stroge mjere bile su nepopularne, a prekršitelji brojni, o čemu svjedoče procesi koje su vodili zdravstveni službenici. Kazne za te prekršaje bile su u skladu s dubrovačkom penalnom praksom. Novac naplaćen od prekršitelja usmjeren je u korisne svrhe bliske statusu prekršitelja. Kad je svećenik Pavao, zvan Tamparica 22. lipnja

1527. kažnjen globom od 100 perpera jer se šetao po gradu bez pratnje, novac je bio namijenjen za srebro kojim će se ukasiti relikvije u katedrali. Globu je Tamparica uredno platio tjedan poslije, a prekršaj, po svjedočanstvu svećenika Ivana sa Šipana i vlastelina Marina Gondole, ipak ponovio sredinom kolovoza (str. 271, f. 36r, *a tergo*).

Vrhunac je zatvaranja vjerojatno odluka od 13. kolovoza 1527. godine kada je za svaki ulazak u grad trebalo izričito dopuštenje gospode zdravstvenih službenika. Krešendo mjera osjeća se i u prijetnjama kaznama koje postaju drastičnije. Umjesto uobičajenih 100 dukata, 19. lipnja 1527. Julijan Cvijetov Turčinović jamčio je svim svojim dobrima pod prijetnjom globe od 500 dukata da u njegovoj kući nije bilo nikakvih incidenata u prethodnom dvomjesečnom razdoblju (str. 212, f. 78r). Iz konteksta je jasno da se misli na zarazu. U srpnju 1527. godine četiri upisa nose prijetnju smrtno kazne u slučaju da se dokaže dodir sa zaraženim osobama (str. 213, f. 78v).

Za razliku od srodne knjige zdravstvenih službenika s kraja 17. stoljeća (*Ordini e terminazione sulla peste 1691-1712*, ser. 55, sv. 7, DADU), ova iz 16. stoljeća, premda donosi mnoštvo zanimljivosti o životu za kuge, nema podataka o troškovima provođenja protukužnih mjera, čime pak obiluje knjiga iz 17. stoljeća. U tom smislu, čitatelj *Knjige zdravstvenih službenika* zakinut je za jednu vrlo važnu dimenziju dubrovačkog sustava obrane od kuge, tj. te podatke valja tražiti u drugim sačuvanim spisima. I to je najveća „mana” ovog iznimnog izvora.

Knjiga gospode zdravstvenih službenika obiluje podacima o gospodarstvu. Iz zapisa se može nazrijeti širina dubrovačke trgovačke mreže i upoznati neke osobe, Dubrovčane i strance, koji su je stvarali. Tu i tamo zabilježena je i vrsta plovi- la. Usporedbom zapisa iz vremena niske opasnosti od zaraze s onima iz vremena kad je kuga harala na dubrovačkom području, vidljivo je kako se krug potencijalno sumnjivih područja sve više približavao gradu. Očekivano je skupina Dubrovčana koja je putovala na brodu Ragnina iz Carigrada i iskrcala se u Dubrovniku 1516. godine trebala jamčiti da na brodu nije bilo zaraženih (str. 161, f. 48v). Ogromno Osmansko Carstvo bilo je pod neprestanom prijetnjom kuge, pa su putnici iz tog područja bili pod trajnim nadzorom, kao i veća središta na Apeninskom poluotoku. Kada su se među zapisima o potencijalno sumnjivim dolascima pojavili toponimi iz neposredne dubrovačke okolice Orašac, Trsteno, Zaton, Brsečine (str. 212, f. 78r), to je bio siguran znak razbuktale kuge. Takvih je lokalnih dolazaka sigurno bilo i prije, no oni nisu bilježeni jer nije bilo potrebe.

Na kraju valja istaknuti još jednu zanimljivost. *Knjiga gospode zdravstvenih službenika* svjedok je Držićeva vremena, mladosti slavnog komediografa. Kuga koja je Dubrovnik pogodila 1526. i 1527. godine odnijela je život barem jednog člana šire obitelji Držić, svećenika Andriju, rektora crkve Svih Svetih (Domino), kojeg je Marin naslijedio u službi. Jedan zapis u *Knjizi gospode zdravstvenih službenika* možda otkriva ponešto i o poslovnoj aktivnosti komediografova oca. Stanoviti Marin Niko-

lin Drža 25. listopada 1500., koji se vratio s poslovnog puta u Nikopol u Bugarskoj pa prisegnuo na uobičajen način, možda je baš otac Marina Držića (str. 80, f. 3r).

Objavljivanje arhivskog izvora rijetko kada privuče pozornost šire publike. Najčešće se izdanje takve vrste nađe u rukama znanstvenika, prije svega onih koji su usko povezani sa strukom, primjerice povjesničari medicine, pa onih koje zanimaju samo neke pojedinosti koje će tek rubno dotaknuti ono što je u žarištu njihova istraživanja. *Knjiga gospode zdravstvenih službenika*, zahvaljujući primjerenim dvojezičnim uvodnim studijama, a isto je učinjeno i za još neka ranija izdanja serije *Monumenta historica Ragusina*, prikladnom znanstvenom opremom, i nadasve živim i zanimljivim sadržajem, ima potencijal prodrijeti među široko čitateljstvo. Zašto ne bi kao važan pisani spomenik, djelić fondova Dubrovačke Republike koji su upravo stavljeni na prestižnu UNESCO-ovu listu „Sjećanje svijeta”, ovo izdanje našlo svoje mjesto kao istinski suvenir, spajajući znanstveno i popularno u ponudi Muzeja Marina Držića.

Rina Kralj-Brassard